

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

9

1912

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ÉDITIONS

ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ ★

BAS. N. GRÉGORIADÈS

Ε.Υ.Δ. Τ.Κ. Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Franz Steffens Proben aus griechischen Handschriften und Urkunden. 24 Tafeln in Lichtdruck zur ersten Einführung in die griechische Paläographie für Philologen und Historiker. Trier. 1912. Druck und Verlag: Kunst- und Verlagsanstalt Schaar und Dathe. Εξ 4^{ov}.

Τὴν ἀσθητὴν ἀνάγκην προχείρου καὶ εὐδύνου συλλογῆς πανομοιοτύπων παλαιογραφικῶν χάριν διδασκαλίας καὶ ἀσκήσεως τῶν πρωτοπείρων, ἐξ ἧς προήλθον καὶ τὰ Specimina codicum graecorum Vaticanorum τῶν κ. κ. Franchi de' Cavalieri καὶ Ἰωάννου Lietzmann (Ἴδε Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. Η' σ. 243 κ. ἐ.) ἐπιβάλλεται παραλλήλως πρὸς τὴν συλλογὴν ἐκείνην νάναπληρώσῃ ἡ ἐνταῦθα νῦν ἀγγελλομένη.

Τῶν δύο συλλογῶν ἡ κυρία διαφορὰ ἐγκεῖται ἐν τούτῳ, ὅτι τὰ μὲν Specimina περιορίζονται εἰς κώδικας ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ, αἱ δὲ Proben τοῦ καθηγητοῦ κ. Steffens ἐξελέχθησαν εὐρύτερον ἐκ διαφόρων βιβλιοθηκῶν. Πρὸς δ' ἐπὶ τούτοις ὁ κ. Steffens σκοπὸν προέθετο νά φανῇ χρήσιμος εἰς τε τοὺς φιλολόγους καὶ εἰς τοὺς ἱστορικούς· διὸ συμπεριέλαβεν οὐ μόνον πανομοιότυπα κωδίκων, ἀλλὰ καὶ ἀπότυπα ἐγγράφων.

Ἄπαντα τὰ πανομοιότυπα τοῦ κ. Steffens εἶνε βραχέως κεχρονισμένα πλὴν τοῦ 1, 3 καὶ 5, ὧν μόνος ὁ αἰὼν ὤρισθη κατὰ προσέγγισιν καὶ ἐξ ἀναλογίας. Ἄρχονται δὲ τὰ πανομοιότυπα ἀπὸ τοῦ τετάρτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος καὶ λήγουσιν εἰς τὸ ἔτος 1493, εἶνε δὲ ἐν ὄλῳ 25, περιλαμβανόμενα εἰς πίνακας 24. Τούτων ἐξ μὲν εἶνε πανομοιότυπα ἐγγράφων, τῶν ἐτῶν 163 π. Χ. καὶ 145, 346, 545, 1053, 1257 μ. Χ., τὰ δὲ λοιπὰ ἀπότυπα κωδίκων. Ἄξιον δὲ λόγου εἶνε τοῦτο, ὅτι ὁ συλλογεὺς κατώρθωσεν ἐν ταῖς δέκα καὶ ἐννέα τούτοις ἀποτύποις κωδίκων μόνον πέντε νά δώσῃ πανομοιότυπα ἐκκλησιαστικά, δύο Εὐαγγελίων τῶν ἐτῶν 949 καὶ 967, ἐνός Ψαλτηρίου τοῦ 967, κώδικος τοῦ Μεγάλου Βασιλείου τοῦ 1175 καὶ ἑτέρου τοῦ Θεοφυλάκτου τοῦ ἔτους 1257· τὰ δὲ λοιπὰ πάντα εἶνε εἰλημμένα ἐκ κωδίκων κλασικῶν συγγραφέων. Εἶνε δὲ τὰ ἐκκλησιαστικά ταῦτα πανομοιότυπα βεβαίως ἐπαρκῆ, καὶ μόνον ἴσως θὰ ἠύχόμεθα νά ἴδωμεν καὶ τι πανομοιότυπον τοῦ Συνακτικοῦ ἢ τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ κώδικος ἢ τινος ἄλλου μεταγενεστέρου μὲν ἐκείνων, ἀλλ' ἀρχαιότερου τοῦ δεκάτου αἰῶνος. Πλουσιωτέραν δ' ὅπωςδῆποτε θὰ ἐπεθυμοῦμεν τὴν συγκομιδὴν ἐγγράφων, ἀφ' οὗ ἡ συλλογὴ προορίζεται οὐ μόνον διὰ φιλο-

λόγους, ἀλλὰ καὶ δι' ἱστορικούς. Αἰσθητὴ εἶνε ἰδίως ἡ ἔλλειψις ἑνὸς ἢ δύο αὐτοκρατορικῶν χρυσοβούλλων.

Ἡ φωτοτυπικὴ ἐκτέλεσις τῶν πινάκων εἶν' ἐπιτυχῆς καὶ τὰ πανομοιότυπα λίαν εὐανάγνωστα, πρακτικωτάτη δὲ εἶνε ἡ ἐν τῷ περιθωρίῳ κατὰ πέντε στίχους ἀριθμησις· ἀλλ' εἰς ταύτην ἔπρεπε ν. ταποκρίνηται ἐν τῷ ἐξηγητικῷ κείμενῳ ἢ ἀνάγνωσις καθ' ἓνα ἕκαστον στίχον, ὡς ὀρθῶς ἔγεινε διὰ μόνους τοὺς πίνακας 1 — 4 καὶ 6, καὶ οὐχὶ κατὰ δεκάδας στίχων, καθ' ἃ ἐν τοῖς λοιποῖς.

Τὸ ἐξηγητικὸν κείμενον περιλαμβάνει βραχείας, ἀλλ' ἐπαρκεῖς εἰδήσεις περὶ τῶν κωδίκων ἑκάστων καὶ περὶ τῆς προελεύσεως τῶν πανομοιοτύπων καὶ ἄλλας τινὰς ἀναγκαίως κριθείσας σημειώσεις ὡς καὶ ἀνάγνωσιν τῶν πανομοιοτύπων. Ἄλλ' αὕτη δὲν εἶνε πάντοτε ἕσον ἔδει ἀκριθῆς. Οὐ μόνον παραλείπεται ἐνίοτε ἡ χρησιμωτάτη μάλιστα διὰ πρωτοπείρους διάκρισις τῶν ἐξ ἀποξέσεως (Rasur) ἢ διαγραφῆς διορθώσεων, ἀλλὰ καὶ δὲν περιλαμβάνεται πάντοτε σύμπαν τὸ ἐν τοῖς πανομοιοτύποις κείμενον, παραλειπομένων ὅτε μὲν ἐπιγραφῶν ἢ παρασελιδίων σημειωμάτων, ὅτε δὲ τῶν ἐν τῇ ὡς σχολίων. Ἐπιμονώτερον δ' ἔπρεπε νὰ ποδοθῆ χάριν τῆς περὶ τὴν ἀκρίθειαν ἀσκήσεως τῶν πρωτοπείρων ἢ στίξις τῶν κωδίκων.

Μετὰ νέαν ἀνάγνωσιν ἀπάντων τῶν ἐκδιδομένων πανομοιοτύπων παρατηροῦμεν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον τὰ ἑξῆς·

Ἢέν. **Σ** στήλη α' στ. 3 ἀντὶ ὑπερογῆρος γρ. ὑπέρογηρος.—στήλη α' στ. 19' ἔπρεπε νὰ σημειωθῆ, ὅτι τὸ ΚΑΤ διαγραφέντος διὰ πλεγματίας γραμμῆς τοῦ Κ καὶ προστεθέντος ἄνω μετὰ τοῦ Α καὶ Τ μικροῦ Ν διορθώθη εἰς ΑΝΤ. Ὁμοίως ἐν στήλῃ β' στ. 7 τὸ ΕΞΕΤΑ-
CMENOC διορθώθη ἄνωθεν εἰς ΕΞΗΤΑCMENOC, ἐν δὲ στ. 28 τὸ ΠΡΟCΔΟΚΙΑC διὰ διαγραφῆς τοῦ ἐν τέλει C καὶ προσθήκης Ν ἄνωθεν διορθώθη εἰς ΠΡΟCΔΟΚΙΑΝ καὶ ἐν στ. 29 καθ' ὅμοιον τρόπον τὸ ΑΥΤΟΝ διορθώθη εἰς ΑΥΤΟC.

Ἢέν. **Β** στ. 18 ἀντὶ βηχι παλαιως πάσμοισιν γρ. βηχι παλαιωσπάσμοισιν.

Ἢέν. **Β** στ. 8 ἐν τῷ ἐντῆιδε ἔπρεπε νὰ δηλωθῆ ὅτι τὸ ι προστέθη κατόπιν.—στ. 10 ἀντὶ δαί γρ. δαί. Καὶ ἀλλαχού δὲ πολλαχού ἔπρεπεν οἱ τόνοι καὶ τὰ πνεύματα νὰ τεθῶσιν ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει, καὶ περ ὀλίγον ἀπωτέρω μετατεθειμένα κατὰ τὴν παλαιογραφικὴν συνηθειαν τῶν Βυζαντινῶν. Ἴδε ἰδίως τὰ παρατηρούμενα κατωτέρω περὶ τοῦ ἐν τῷ Πίν. 12 ἰδιογράφου.—στ. 20 τὸ βαδίζων εἶνε γεγραμμένον ἐπὶ γραμμάτων διεξεσμένων. Ἐν τῇ ἀναγνώσει τοῦ αὐτοῦ Πίνακος

ἐλησμονήθη ἢ ἀναγραφῇ τοῦ ἐν τῇ ᾠδῃ βραχυγραφικοῦ σημειώματος Ὠραῖον.

Πέν. 10. Παρελείφθη ἡ ἀνάλυσις τῶν παρασελιδίων σχολίων καὶ ἡ ἐξήγησις τῶν ἀντιστοιχῶν εἰς αὐτὰ παραπομπῶν.

Πέν. 13 στήλη β' στ. 11 ἀντὶ ουχ γρ. οὐχ.

Πέν. 14. Ἐλησμονήθη ἡ ἀνάλυσις τοῦ παρασελιδίου σχολίου ἐσπεῖα καλεῖ τοὺς ἰχθύας, ἐπειδὴ μᾶλλον ἐσπι ἢ περιπατεῖ.

Πέν. 15 στ. 5 ἀντὶ τοῦ καὶ μετὰ τὸ ἐν τῷ προηγουμένῳ στίχῳ ἀλλὰ γρ. δὲ.—στ. 26 παρελείφθη ἡ ἐπιγραφὴ κείμενον καὶ τὰ ἐν τῇ ᾠδῃ κεφ. α καὶ † ἕτερον.

Πέν. 16 στ. 1 τονιστέον ἰνδικτιῶνος ἀντὶ ἰνδικτίωνος, καθ' ἃ καὶ ἰνδικτιῶνι ἀντὶ ἰνδικτίωνι ἐν στ. 27. Ἴδε καὶ **Πέν. 12** στ. 29.—στ. 3 ἀντὶ μαμφρέδου γρ. μαμφρέδου.—στ. 22 (δὲς) ἀντὶ ποιηης γρ. ποιηης. Ἐν ταῖς ὑπογραφαῖς ἀντὶ μάρτυρ γρ. μάρτυς. Ἴδε καὶ κατωτέρω ἐν **Πέν. 12** στ. 30 κ. ε.

Πέν. 17 στ. 7 ἀντὶ τὸ παράπαν γρ. τοπαράπαν.

Πέν. 18. Οὔτε αἱ διὰ νεωτέρας χειρὸς κίρραι διάστιχοι ἐρμηνεύονται οὔτε τὰ παρασελίδια σχόλια ἀναλύονται.

Πέν. 21 στ. 9. Ἔδει νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἀντὶ τῆς λέξεως ἐχθρόν ὁ βιβλιογράφος εἶχε γράψῃ τὸ πρῶτον ἐρουθρόν(;))

Πέν. 22 στ. 14. Ἐπρεπε νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι τῆς λέξεως προσδεχομένων τὸ πρὸς εἶνε γεγραμμένον ἄνωθεν.—στ. 33 ἀντὶ Πιθεύς γρ. Τιθεύς.

Πέν. 23. Παρελείφθη ἡ ἄνω ἐπιγραφὴ Ἐρατώ.—στ. 5 ἀντὶ κοῖόν γρ. κοῖον.—στ. 5. Σημειωτέον, ὅτι τὸ δεύτερον α τοῦ ἀπεσιᾶναι εἶνε γεγραμμένον ἐπὶ ἐτέρου γράμματος διεξεσμένου.—στ. 6. Τὸ δεύτερον ο τοῦ γεγονὸς εἶνε διωρθωμένον ἐξ ω.—στ. 18 ἀντὶ κατ' ὄνι γρ. κατόνι. Ἐν τῷ Πίνακι τούτῳ παρελείφθη ἡ ἀνάγνωσις τῶν παρασελιδίων σχολίων.

Πέν. 24 στήλη β' στ. 4-5. Τὸ ὀλιγαρχικῶς εἶνε γεγραμμένον ἐπὶ γραμμάτων διεξεσμένων.—στ. 8. Τὸ ποῖα διωρθώθη διὰ διαξέσεως τῆς πρότερον γραφείσης περισπωμένης. Παρελείφθησαν τὰ ἄνω ἐν τῇ ᾠδῃ 5^ο, τὸ Βιβλίον 5^ο καὶ τὸ παρασελιδιον σημεῖωμα Γ ρ. πόλιν. Ἡ δ' ἐν τέλει παράλειψις τῆς ἀναγνώσεως τῶν στ. 18-27 πρὸς ἦλθε πιθανῶς ἐξ ἐλλείψεως χώρου.

Πολὺ δὲ πλείονες παραναγνώσεις προῆλθον ἐν τῷ ἐκ τῆς παρὰ τὴν Νεάπολιν μονῆς τῆς Κάβας ἰδιογράφῳ τοῦ **Πέν. 12**, ἀναγνωσθέντος κατὰ τὰς ἐκδόσεις τοῦ *Trincherà* (Syllabus graecarum

membranarum. Ἐν Νεοπόλει 1865 σ. 49 ἀρ. 40) καὶ Codex diplomaticus Cavensis. Τόμ. Ζ' σ. 193 ἀρ. 1175. Ἐν τῷ Πίνακι τούτῳ ἐπικυρωθεῖσα τὰ ἑξῆς:

στ. 4 ἀντὶ παρακατιόντα γρ. παρακατιόντα.—στ. 5 ἀντὶ κάλαβρας γρ. κάλαυρας.—στ. 5 ἀντὶ ἀμεληθόντες γρ. ἀμεληθέντα.—στ. 6 ἀντὶ ἀντιῶν γρ. ἀντιῶν.—στ. 7 ἀντὶ αγία γρ. ἀγία.—στ. 7 ἀντὶ κεχάλασμι-
κός γρ. κεχάλασμένη.—στ. 8 ἀντὶ ἐυλαβεσιάτων γρ. εὐλαβεσιάτων.—
στ. 10 ἀντὶ Ἀνδρέου γρ. ἀνδρέου.—στ. 10 ἀντὶ ἀντιοῦ γρ. ἀντιοῦ.—
στ. 14 τὸ βᾶ^θ ἀναγνωστέον μᾶλλον βᾶθειαν ἀντὶ βαθείαν.—στ. 17
(ἕξις) καὶ στ. 18 τὸ ρυάκ^α ἀναγνωστέον ρυάκην καὶ οὐχὶ ρυάκειν.—
στ. 18 ἀντὶ τύμπαν γρ. τύμπαν.—στ. 21 ἀντὶ κυριοι γρ. κυριοί.—στ.
21 τὸ αυθεντ^α ἀναγνωστέον αυθεντες καὶ οὐχὶ αυθεντας.—στ. 22
ἀντὶ ἀντιῶ γρ. αὐτιῶ.—στ. 23 τὸ τολμ^α ἀναγνωστέον τολμην (τολ-
μην=τολμᾶν) καὶ οὐχὶ τολμῶμεν.—στ. 26 τὸ σιέργ^α ἀναγνωστέον
σιέργην καὶ οὐχὶ σιέργειν.—στ. 27 ἀντὶ ἐργάφη γρ. ἐργάφη.—στ. 28
ἀντὶ ἀνθρωπιῶν γρ. ἀνθρώπων.—στ. 29 ἡ βραχυγραφία ἀναλυτέα
Ἰνδικτιῶνος καὶ οὐχὶ Ἰνδικτιῶνος.—στ. 30 κ. ε. ἀντὶ μάρτυρ γρ.
μάρτυς.

Τέλος δὲ παρατηρητέον, ὅτι ὀρθῶς μὲν εἶνε ἀνεγνωσμένη ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ ἐγγράφου ἡ λέξις τρωμάρχου, ἀλλὰ δὲν ἔπρεπε νὰ μεγαλογραφηθῇ, διότι σημαίνει τουρμάρχου καὶ δὲν εἶνε ὄνομα κύριον, ὡς ἐξέλαβεν ὁ Trinchera καὶ κατ' αὐτὸν ὁ κ. Steffens, γράφων ἐν σ. 4 τοῦ κειμένου Lucas Tromarchus.

Τὸ πλῆθος τῶν ἀνωτέρω παραναγνώσεων τοῦ ἐκ Κάδρας ἐγγράφου τὸ ἐξαγόμενον ἐκ τῆς πρὸς τὸν φωτοτυπικὸν πίνακ' ἀντιβολῆς ἀποδεικνύει ὅπόσον ἐπισφαλεῖς πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν αἱ ἐν Ἰταλίᾳ ἐκδόσεις μεσαιωνικῶν ἐλληνικῶν ἐγγράφων.